

MARCIN ŚWIĘCKI*, MONIKA JOANNA LATKOWSKA*

CHINESE GARDEN ART – A LIVING TRADITION

CHIŃSKA SZTUKA OGRODOWA

Abstract

The garden art of China is among the oldest in the world; the Chinese garden style has survived in almost unchanged form until contemporary times. The view of life and the customs of China's inhabitants were affected from ancient times by philosophical-religious systems which also influenced the composition and designation of Chinese gardens, used for contemplation and in searching for internal harmony. They were inspired by the surrounding natural environment and were landscape in nature. This paper presents the main rules for the formation of Chinese gardens and for their arrangement in particular compositional elements.

Keywords: Chinese gardens, plant symbolism, rocks, water, Yang, Yin

Streszczenie

Sztuka ogrodowa Państwa Środka należy do najstarszych na świecie, jednak stosowaną w ogrodach stylistyka i formy przetrwały w niemal niezmienionej formie do czasów współczesnych. Światopogląd i obyczajowość mieszkańców Chin od czasów starożytnych kształtowały systemy filozoficzno-religijne, które decydowały też o kompozycji oraz przeznaczeniu ogrodów służących do kontemplacji i odnajdowania wewnętrznej harmonii. Były one inspirowane otaczającą naturą i miały charakter krajobrazowy. W pracy przedstawiono główne zasady kształtowania chińskich założeń ogrodowych i rozmieszczenia w nich poszczególnych elementów kompozycyjnych.

Słowa kluczowe: ogrody chińskie, skały, symbolika roślin, woda, Yang, Yin

* Eng. Marcin Świącki, PhD Eng. Monika Joanna Latkowska, Department of Ornamental Plants, Faculty of Horticulture, Biotechnology and Landscape Architecture, Warsaw University of Life Sciences.

1. INTRODUCTION

The Chinese garden always remained in a close relationship with nature and was intended to imitate the most beautiful natural landscapes. Through contact with nature, the individual could find an escape from everyday problems and experience inner harmony.

The space of Chinese gardens was always designed according to religious principles and the symbolic meaning of their components. Individual elements of the garden composition: rocks, water, garden buildings and plants were all arranged according to these principles. These were maintained in equilibrium and were harmoniously blended into the surrounding landscape, which may be an inspiring model for designers of contemporary gardens created 'in harmony with nature'.

Although Chinese garden art is among the oldest in the world¹, the Chinese garden style created a few thousand years ago has survived in almost unchanged form to this day. It still brings universal and everlasting values, drawing upon the relationship between man and nature in appreciation of the beauty of natural landscapes. Gardens created according to this style still represent the spirit of distant times.

This review paper presents the main rules for creating Chinese gardens, their relations with religion, and symbolic meaning. Information has been collected from available literature sources.

2. THE INFLUENCE OF PHILOSOPHY AND RELIGION ON CHINESE GARDEN ART

Chinese gardens were always created according to the principles of the philosophical-religious systems existing in China: Taoism, Confucianism and Buddhism. Taoism (created in 6th c. B.C.) exerted an especially important influence on their development. It brought a belief in the existence of two antagonistic but strongly related forces influencing phenomena occurring in the universe: *Yin* and *Yang*². *Yang* – the male component of nature – is reflected in the natural landscape by hard and steadfast mountains, stones and rocks, while *Yin* – the female component – by watercourses and water reservoirs symbolising life³. According to Taoists, stones and rocks form the 'skeleton of the Earth body', whereas rivers and streams are its 'blood circulation'. They made these components, taken to be the most fascinating symptoms of nature, the creative forces and predominant elements in Chinese gardens. Surrounding nature was treated by Taoists as a matchless model of beauty incomparable to any human works. Therefore, gardens inspired by Taoism were created in a way that makes them most similar to the natural landscape, as miniatures of its most beautiful parts⁴.

Confucianism, established in the 5th c. B.C., together with Taoism and Buddhism formed the basis of Chinese philosophic-religious thought, and also had a strong influence on the culture and garden art of China⁵. It proclaimed respect for all

¹ J. Nowak, *Ogrody chińskie*, Zesz. Probl. Postępów Nauk Rol. 510, KNO PAN, Kraków 2006, 377-383.

² P. Hobhouse, *Historia ogrodów*, Arkady, Warszawa 2005, 319-345.

³ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

⁴ J. Zieliński, *Historia ogrodów*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Rolniczej w Szczecinie, Szczecin 2008, 34-38.

⁵ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie*, [in:] *Ogrody – zwierciadła kultury*. Wschód, (ed.) L. Sosnowski, A.I. Wójcik, Universitas, Kraków 2004, 40-81.

elements of nature, assuming that only in the bosom of nature can human moral revival occur⁶. Confucianists admired the rhythm of metamorphoses occurring in nature and the beauty of the natural landscape, in which they saw the source of joy improving quality of life. They believed that all landscape transformation conducted by humans should be carried out in a way that makes it resemble natural forms as much as possible. According to Confucianism, a garden is a place that provides refuge from the surrounding hubbub, and the beauty of its scenery is intended to induce feelings and thoughts which facilitate comprehension of the world⁷. Confucianists used plants relatively sparingly and never made them predominant elements in their gardens. They increased, however, the share of garden buildings and other architectural components, as they also appreciated the value of man-made works⁸.

Buddhism spread in China in the 4th and 5th c. C.E., and – together with Taoism and Confucianism – influenced the outlook on life of Chinese society and pervaded various aspects of Chinese culture. Buddhist gardens were created following the example of cloister gardens, and therefore they had the style of hermitages, enabling the visitor to find peace of mind and relaxation from everyday problems. By the assurance of solitary contact with nature, these gardens created the circumstances for meditation leading to enlightenment, resulting in gaining the stage of *nirvana*. Thanks to their interest in botany and literature, Buddhist monks contributed to reviving and disseminating knowledge about plant symbolism, which became the basic criterion for their application in Chinese gardens⁹.

3. PRINCIPLES OF PLANT APPLICATION IN CHINESE GARDENS

Despite the large variety of Chinese flora, through the centuries plants were applied in Chinese gardens very sparingly. As passing and impermanent elements, they were treated as secondary garden components, less important than the much more appreciated elements: rocks, water features and architectural components¹⁰. An increase in the role of plants in garden art only appeared at the beginning of the 10th c., but their share was still much smaller than in European gardens¹¹. Among the large variety of Chinese flora, still only a few species are used in local gardens¹².

The main criterion for plant selection in Chinese gardens is the symbolic meaning of individual species, established in the Five Dynasties Period. This is based on teachings coming from the traditions of Taoism and Buddhism, and symbolism derived from poetry, literature and art¹³. As plants which play an important role in Chinese culture and garden art, the following can serve as examples: lotus (*Nelumbo nucifera*) – a plant symbolizing the development of the human soul; peony (*Paeonia* sp.) – a symbol of material wealth; or chrysanthemum (*Dendranthema* sp.) – a symbol

⁶ A. Pawlak, *Ogrody chińskie*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009.

⁷ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

⁸ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

⁹ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

¹⁰ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

¹¹ P. Hobhouse, *Historia ogrodów...*

¹² A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

¹³ L. Majdecki, *Historia ogrodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, 11-52.

of longevity. In Chinese garden art, symbolic meaning was also given to combinations of plants created from appropriately selected species. A plum tree with bamboo and pine are known as the 'Three Friends of Winter' because they can survive the winter and revive in spring. A plum tree with bamboo, orchid and chrysanthemum – plants that represent individual seasons – are called the 'Four Nobles'¹⁴.

An important criterion determining plant selection for Chinese gardens has always been the scent of their flowers. For this reason, the most appreciated plants are orchids of the genus *Cymbidium* sp. Their subtle scent is thought to be mysterious and beautiful, and they are taken as a symbol of feminine beauty¹⁵. In the spring, one can be delighted by the scent of peach tree flowers (*Prunus* sp.), *Wisteria* sp. and *Ziziphus* sp.; in the summer – by lotus (*Nelumbo nucifera*); in the autumn – *Osmanthus* sp.; and in the late winter – flowers of the plum tree (*Prunus* sp.)¹⁶. Attractively flowering woody species (e.g. *Rhododendron* sp., *Camellia* sp., *Syringa* sp., *Magnolia* sp.), and evergreen plants are most eagerly applied in Chinese gardens. However, the decorative values of plants that change their appearance with the seasons are also appreciated¹⁷. Special attention is paid to colour changes in the leaves in the autumn (e.g. in *Acer* sp.), and to flowers appearing before the leaves develop (in fruit trees)¹⁸. Another criterion of plant selection is the sound emitted by the raindrops falling on their leaves. The most popular species in this category are banana trees and bamboos; also popular because of the interesting shadows they cast on walls. The rustle of leaves moved by the wind is also taken into consideration, thus leafy species of trees with branchy crowns are the most preferred¹⁹.

Trees and shrubs have never been shaped in Chinese gardens. The natural appearance of their crowns was kept to accent their natural beauty. Miniature trees – *pensai* – grown in containers and shaped are the only exception from that principle²⁰. Regular lanes of trees were never used in Chinese gardens. They are usually planted in irregular clumps of three to five trees, short and tall – planted alternately. They are often accompanied by group of shrubs²¹. Old trees with distorted trunks, often situated in composition together with rocks, are the most preferred and valued ones²². Lawns were never used in Chinese gardens and their role was played by surfaces covered by raked sand, gravel or cobbles²³. Irregular hedges made of bamboo or *Ziziphus* sp., separating individual garden zones that resemble rural scenery often appear there. There are a small number of striking flowering perennial plants in Chinese gardens. The most frequently used flowering perennial plants are peonies (*Paeonia* sp.) and chrysanthemums (*Dendranthema* sp.) – plants with a special symbolic meaning. Flowering trees and shrubs are also very popular in Chinese gardens²⁴.

¹⁴ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

¹⁵ M. Charageat, *Sztuka ogrodów*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1978, 25-34.

¹⁶ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

¹⁷ L. Majdecki, *Historia ogrodów...*

¹⁸ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

¹⁹ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

²⁰ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

²¹ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

²² A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

²³ M. Keswick, *The Chinese Garden*, Frances Lincoln, London 2003.

²⁴ M. Charageat, *Sztuka ogrodów...*

4. THE MAIN COMPOSITIONAL ELEMENTS OF CHINESE GARDENS

Rocks (male element of nature) and water (female element) represent profound symbolic meanings and are the most important components in Chinese gardens²⁵. Rocks are used there in various forms: from single stones, through stones arranged in groups, to miniature compositions imitating precipices and mountain ranges. It was mountains that were always taken by Chinese people from among all the elements of nature as the most fascinating signs of nature's creative power. Mighty mountain tops were recognized as sacred places inhabited by the gods and ghosts²⁶. For this reason, miniature mountains and hills became predominant components of Chinese gardens, always representing a smaller version of the natural landscape²⁷. They are, however, located there according to precisely established principles. The composition has to be arranged with hills of different heights among which one can easily distinguish the highest hill, and the tops of the hills cannot be in one line. Miniature mountains and hills are created by heaping up the soil, connecting single stones and rocks with cement, or using both these methods. Untreated, rough, cracked and torn-out rocks are used to give the mountains a wild and majestic character²⁸.

All types of raised areas in Chinese garden are always accompanied by plants. Mountain slopes made only of soil are covered with various plant species, whereas the surface of mountains made of stones and rocks is covered by lichens and vines. Streams, springs and little lakes may not be absent in the artificially made mountains, as these components are often present in nature. Rocks and raised areas give a natural look to the landscape, organize the garden space, separate individual parts of the garden, cover some of its elements, and create frames or backgrounds for interesting landscapes²⁹. Garden buildings: gazebos, pavilions or galleries – with stone collections inside – are often located on the raised areas and hills³⁰.

Naturally formed big stones with interesting shapes, settled in the ground, and exposed individually are also often found as components of Chinese gardens. They form specific garden sculptures usually situated in courtyards. They are placed vertically or horizontally and their surfaces are sometimes covered with quotations from Chinese literature or mythology, written by outstanding calligraphers³¹. Rocks shaped by nature – cracked, with an interesting structure and texture – are the most sought after. Monumental limestone blocks grooved by the water, rocks with holes throughout, and stones wider at the tops and narrow at the base, as if they deny the law of gravity, are highly rated³².

Rocks are also used to imitate the presence of water in the gardens. Artificially formed beds of streams, ponds or lakes are filled with stones, raked gravel or thick-granular sand to give the impression of watercourses or water bodies.

²⁵ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

²⁶ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

²⁷ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

²⁸ M. Charageat, *Sztuka ogrodów...*

²⁹ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

³⁰ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

³¹ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

³² J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

Shores of streams and ponds are also inlaid with stones to give them a natural appearance, whereas bigger rocks are placed in water between the plants³³.

Besides rocks, water is a very important component of Chinese gardens. It plays a decorative function, and also has a profound symbolic meaning. It is introduced to contrast with the static nature of the stones, and to create balance between various garden components, linking them in this way into the whole. As the water enables existence of living organisms, it was recognized as a source of life and the female element of nature. Water can be found in Chinese gardens in the form of lakes, ponds, brooklets, rivers, cascades and waterfalls. These elements are patterned on natural forms and often appear in combination with islands, rocks and water plants³⁴.

Bodies of water usually occupy the central part of the garden and have an irregular shape. A regular form is not applied because it does not appear in nature³⁵. In some of the historic Chinese gardens, water was such a large component that it constituted almost the only element of the garden and the gardens could only be explored by sailing about in a boat. A few small bodies of water connected to a brooklet or small river were often arranged in smaller gardens³⁶.

Water elements in Chinese gardens always co-exist in compositions with garden buildings: pavilions were built on water; and small bays at the end of a pond reached the walls of the house (Ill. 1). Bodies of water are designed so as to refract and reflect sun light in an interesting way and to act as a mirror of enormous size. During the day, surrounding buildings, trees, sky, sun and clouds are mirrored in them, whereas at night – the moon and the stars. The surfaces of ponds are decorated with water plants, with lotus (*Nelumbo nucifera*) – a symbol of purity, spiritual enlightenment and vitality – playing the principal role among them. Plants cannot, however, cover the entire surface of the pond, to allow for reflection of surrounding elements on its surface³⁷.

Flowing water is also used in Chinese gardens. Water freely flowing in streams and rivers is a symbol of freedom; it brings movement and sound into the garden. The Chinese always highly valued the swoosh of water falling from waterfalls and cascades³⁸. Watercourses are designed so as to obscure their beginning and end. These places are covered with stones, hidden under buildings or covered by lush vegetation. A stream, waterfall or river arranged in this way represents the infinity and variability of nature, and also recalls the passing of time³⁹.

Various architectural components also play an important role in Chinese gardens. These include pavilions, gazebos, galleries and *pai-lou* gates – built to accent a beautiful view or an important place in a garden. Paths are winding and narrow, and their role is to guide the visitor through the most beautiful parts of the garden. The entire garden arrangement is separated from the outside world by tall walls that surround it from all sides, to ensure garden visitors silence and a quiet place for contemplation and refreshment. Gates, in the shape of round or octagonal openings

³³ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

³⁴ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

³⁵ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

³⁶ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

³⁷ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ L. Majdecki, *Historia ogrodów...*

in the wall, lead to the garden (Ill. 2). All of these elements coexist harmoniously in Chinese gardens and create a compositional whole that can still be observed in preserved historic Chinese gardens. Wonderful examples are the Emperor's gardens and private gardens belonging to artists and scientists which are located in Suzhou city⁴⁰.

5. SUMMARY

From the very beginning of their existence Chinese gardens were organized according to different rules to European gardens. Their composition was influenced not by aesthetic reasons, but by the principles of three philosophical-religious systems: Taoism, Confucianism and Buddhism, and by symbolic meaning of individual garden elements.

It was thought that only in contact with nature could man find peace of mind and happiness. A properly arranged garden space was to evoke in its users precisely defined emotions, provide a place for rest from everyday problems, and conditions for regaining peace and emotional equilibrium, as well as for contemplation of nature in silence and solitude and meditation.

Classical Chinese gardens accent admiration and respect for nature. They were always landscape in character and constituted copies of natural scenery. Rocks and water are the main components – often also present in contemporary European gardens in the form of rock and water gardens. The vast role which is assigned to these elements results from their important symbolic meaning, and their share in garden arrangements is definitely larger than that of plants.

In Chinese garden art, people were perceived as part of nature, and respect was paid to the natural environment by creating arrangements that copied natural landscapes. Similar attitudes can be found in the contemporary attempt to design gardens as spaces friendly to humans, with a positive influence on health and state of mind, as well as in garden arrangements inspired by natural landscapes.

⁴⁰ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

- III. 1. Garden pavilion located on water enables admiration of picturesque garden scenery and water plants (photo by M.J. Latkowska)
- II. 1. Umieszczony nad wodą pawilon ogrodowy umożliwia podziwianie malowniczej scenerii ogrodu i roślin wodnych (fot. M.J. Latkowska)

- III. 2. A garden gate of the 'moon door' type creates a frame for the view of a specially arranged part of the garden (photo by M.J. Latkowska)
- II. 2. Brama ogrodowa typu „drzwi księżycowe” tworzy ramę dla widoku specjalnie zaaranżowanego fragmentu ogrodu (fot. M.J. Latkowska)

REFERENCES

- CHARAGEAT M., *Sztuka ogrodów*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1978.
- HOBHOUSE P., *Historia ogrodów*, Arkady, Warszawa 2005.
- KESWICK M., *The Chinese Garden*, Frances Lincoln, London 2003.
- MAJDECKI L., *Historia ogrodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- NOWAK J., *Ogrody chińskie*, Zeszyty Probl. Postępów Nauk Rol. 510, KNO PAN, Kraków 2006, 377-383.
- PAWŁAK A., *Ogrody chińskie*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009.
- WÓJCİK A.I., *Ogrody chińskie*, [in:] *Ogrody – zwierciadła kultury. Wschód*, (ed.) L. Sosnowski, A.I. Wójcik, Universitas, Kraków 2004, 40-81.
- ZIELIŃSKI J., *Historia ogrodów*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Rolniczej w Szczecinie, Szczecin 2008.

1. WSTĘP

Ogród chiński zawsze pozostawał w silnym związku z naturą i odwzorowywać miał najpiękniejsze naturalne krajobrazy. Kontakt z przyrodą dawał jego użytkownikom możliwość ucieczki od codziennych problemów i pozwalał na doświadczanie wewnętrznej harmonii.

Głównym kryterium, kształtującym przestrzeń ogrodów chińskich, były zawsze reguły religijne i symbolika poszczególnych elementów, nie zaś względy estetyczne. Zgodnie z tymi zasadami rozmieszczane były w nich poszczególne elementy kompozycyjne: skały, woda, budowle ogrodowe i rośliny. Pozostawały one w równowadze ze sobą i były harmonijnie wkomponowane w otaczający krajobraz, co może być wzorem dla projektantów współczesnych ogrodów, tworzonych „w zgodzie z naturą”.

Chociaż chińska sztuka ogrodowa należy do najstarszych na świecie⁴¹, stworzony przed kilkoma tysiącami lat styl ogrodowy przetrwał do dziś w niemal niezmienionej formie. Niesie on ze sobą uniwersalne i nieprzemijające treści, odwołując się do związku człowieka z naturą i doceniając piękno naturalnego krajobrazu, a tworzone zgodnie z nim ogrody nadal reprezentują ducha odległych czasów.

Praca ma charakter przeglądowy, a jej celem jest przedstawienie głównych zasad kształtowania chińskich założeń ogrodowych oraz ich związku z religią i znaczenia symbolicznego. Informacje zebrano na podstawie dostępnej literatury przedmiotu.

2. WPŁYW FILOZOFII I RELIGII NA CHIŃSKĄ SZTUKĘ OGRODOWĄ

Ogrody chińskie tworzone były zawsze zgodnie z zasadami systemów filozoficzno-religijnych funkcjonujących w Państwie Środka: taoizmu, konfucjanizmu i buddyzmu. Szczególnie znaczący wpływ na ich rozwój wywarł taoizm (stworzony w VI wieku p.n.e.), u którego podstaw leży wiara w istnienie dwóch przeciwstawnych, silnie ze sobą powiązanych sił, kierujących zjawiskami zachodzącymi we wszechświecie (Yin i Yang)⁴². Pierwiastek Yang – męski element natury – w krajobrazie naturalnym odzwierciedlają odznaczające się twardością oraz trwałością góry, kamienie i skały,

⁴¹ J. Nowak, *Ogrody chińskie*, Zesz. Probl. Postępów Nauk Rol. 510, KNO PAN, Kraków 2006, 377-383.

⁴² P. Hobhouse, *Historia ogrodów*, Arkady, Warszawa 2005, 319-345.

zaś pierwiastek Yin – żeński element natury – symbolizujące życie ciek i zbiorniki wodne⁴³. Według taoistów kamienie oraz skały stanowią „szkielet ziemskiego ciała”, zaś rzeki i strumienie – jego „krwiobiegi”. Elementy te, uważane za najbardziej fascynujące przejawy sił twórczych natury, uczynili dominującymi składnikami chińskich ogrodów. Otaczającą przyrodę uznawali za niedościgły wzorzec piękna, z którym nie mogą równać się żadne dzieła ludzkie. Inspirowane taoizmem ogrody tworzone zatem tak, by jak najbardziej przypominały naturalny krajobraz, będąc miniaturą jego najpiękniejszych fragmentów⁴⁴.

Powstały w V wieku p.n.e. konfucjanizm, który – obok taoizmu i buddyzmu – stanowił trzon chińskiej myśli filozoficzno-religijnej, wywarł też wielki wpływ na kulturę i sztukę ogrodową Chin⁴⁵. Głosił poszanowanie wszystkich elementów przyrody, uznając, że tylko na tonie natury dokonać się może odnowa moralna człowieka⁴⁶. Konfucjaniści podziwiali rytm przemian zachodzących w przyrodzie oraz piękno naturalnego krajobrazu, w którym dostrzegali źródło radości poprawiającej jakość życia. Uważali, że przekształcanie krajobrazu przez człowieka powinno następować w taki sposób, aby nadal w jak największym stopniu przypominał on formacje naturalne. Według filozofii konfucjańskiej ogród to miejsce zapewniające schronienie przed otaczającym zgiełkiem, zaś piękno jego scenerii ma pobudzać uczucia i myśli, ułatwiając zrozumienie świata⁴⁷. Konfucjaniści dość oszczędnie stosowali rośliny i nigdy nie uczynili ich elementem dominującym w swych ogrodach. Zwiększyli natomiast udział budowli i innych elementów architektonicznych, gdyż doceniali też znaczenie dzieł tworzonych przez człowieka⁴⁸.

Buddyzm, który rozpowszechnił się w Chinach w IV i V wieku n.e., wraz z taoizmem oraz konfucjanizmem przez wieki kształtował światopogląd społeczeństwa i przenikał różne aspekty chińskiej kultury. Ogrody buddyjskie tworzone na wzór zaożeń przyklasztornych, stąd też miały one charakter pustelni, pozwalających odnaleźć spokój ducha i wytchnienie od ziemskich problemów. Przez zapewnienie samotnego kontaktu z naturą ogrody te tworzyły warunki do medytacji, mającej prowadzić do oświecenia, którego efektem miało być osiągnięcie nirwany. Dzięki swemu zainteresowaniu botaniką i literaturą mnisi buddyjscy przyczynili się do przypomnienia i rozpropagowania wiedzy o symbolice roślin, która stała się podstawowym kryterium ich wykorzystania w ogrodach chińskich⁴⁹.

3. ZASADY STOSOWANIA ROŚLIN W OGRODACH CHIŃSKICH

Pomimo wielkiej różnorodności chińskiej flory przez stulecia w chińskich ogrodach rośliny stosowano bardzo oszczędnie. Jako przemijający i nietrwały element stanowiły drugorzędny składnik kompozycji ogrodowych, ustępując miejsca – o wiele bardziej

⁴³ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

⁴⁴ J. Zieliński, *Historia ogrodów*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Rolniczej w Szczecinie, Szczecin 2008, 34-38.

⁴⁵ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie*, [w:] *Ogrody – zwierciadła kultury*, Wschód, (red.) L. Sosnowski, A.I. Wójcik, Universitas, Kraków 2004, 40-81.

⁴⁶ A. Pawlak, *Ogrody chińskie*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009.

⁴⁷ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

⁴⁸ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

⁴⁹ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

cenionym – skałom, zbiornikom wodnym i elementom architektonicznym⁵⁰. Wzrost znaczenia roślin w sztuce ogrodowej nastąpił dopiero na początku X wieku, choć nadal ich udział był znacznie mniejszy niż w ogrodach europejskich⁵¹. Spośród ogromnego zasobu flory chińskiej nadal tylko nieliczne gatunki są wykorzystywane w tutejszych ogrodach⁵².

Podstawowym kryterium doboru roślin do ogrodów chińskich jest symboliczne znaczenie poszczególnych gatunków, które ustalono w Epoce Pięciu Dynastii. U jego podstaw leżą nauki płynące z taoistycznej i buddyjskiej tradycji, a także symbolika zaczerpnięta z poezji, literatury i sztuki⁵³. Przykładami mogą być rośliny odgrywające ważną rolę w chińskiej kulturze i sztuce ogrodowej: lotos (*Nelumbo nicifera*) – roślina symbolizująca rozwój ludzkiej duszy; piwonia (*Paeonia* sp.) – symbol bogactwa materialnego; chryzantema (*Denranthema* sp.) – symbol długowieczności. W sztuce ogrodowej Chin symboliczne znaczenie nadawano także zestawieniom roślin, komponowanym z odpowiednio dobranych gatunków. Śliwa wraz z bambusem i sosną to „Trzej Przyjaciele Zimy”, ponieważ potrafią przetrwać zimą i odrodzić się na wiosnę. Z kolei śliwa, bambus, storczyk i chryzantema – rośliny reprezentujące poszczególne pory roku – określane są mianem „Czterech Szlachetnych”⁵⁴.

Ważnym kryterium decydującym o doborze roślin do chińskich ogrodów był zawsze ich zapach. Pod tym względem najwyżej cenione są – uznawane za symbol kobiecego piękna – storczyki z rodzaju *Cymbidium* sp., których delikatny zapach uważany jest za tajemniczy i piękny⁵⁵. Wiosną zachwył wzbudza zapach kwiatów brzoskwini (*Prunus* sp.), glicynii (*Wisteria* sp.) i jujuby (*Ziziphus* sp.), latem – kwiatów lotosu (*Nelumbo* sp.), jesienią – osmantusa (*Osmanthus* sp.), zaś zimą – śliwy (*Prunus* sp.)⁵⁶. W chińskich ogrodach najchętniej stosowane są efektownie kwitnące gatunki roślin drzewiastych (np. azalia (*Rhododendron* sp.), kamelia (*Camellia* sp.), lilak (*Syringa* sp.), magnolia (*Magnolia* sp.)) oraz zimozielone, ale doceniane są także walory dekoracyjne roślin zmieniających wygląd wraz ze zmianą pór roku⁵⁷. Szczególną uwagę zwraca się na przebarwianie liści jesienią (np. u klonów (*Acer* sp.)) oraz kwiaty pojawiające się przed rozwojem liści (u drzew owocowych)⁵⁸. Kolejnym kryterium doboru roślin jest dźwięk wydawany przez krople deszczu spadające na ich liście. W tej kategorii najwyżej cenione są bananowce (*Musa* sp.) oraz bambusy, popularne też ze względu na ciekawe cienie, jakie rzucają na ściany. Dużą wagę przywiązuje się również do szelestu liści poruszanych przez wiatr, preferując liściaste gatunki drzew o rozłożystej koronie⁵⁹.

W ogrodach chińskich nigdy nie formowano drzew i krzewów, pozostawiając naturalny wygląd ich koron, co miało podkreślać ich piękno. Wyjątkiem od tej zasady były tylko uprawiane w pojemnikach, formowane miniaturowe drzewka

⁵⁰ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

⁵¹ P. Hobhouse, *Historia ogrodów*

⁵² A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

⁵³ L. Majdecki, *Historia ogrodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, 11-52.

⁵⁴ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

⁵⁵ M. Charageat, *Sztuka ogrodów*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1978, 25-34.

⁵⁶ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

⁵⁷ L. Majdecki, *Historia ogrodów...*

⁵⁸ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

⁵⁹ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

*pensa*⁶⁰. Nigdy nie stosowano też szpalerowych nasadzeń drzew – sadi się je natomiast w nieregularnych kępach, w których znajduje się od trzech do pięciu posadzonych naprzemiennie niskich i wysokich okazów. Towarzyszą im też często krzewy⁶¹. Najbardziej cenione są stare drzewa o powykrzywianych pniach, często umieszczone w kompozycjach ze skałami⁶². W chińskich ogrodach nie zakładano nigdy trawników, a ich funkcję pełniły płaszczyny pokryte zagrabionym piaskiem, żwirem lub brukiem⁶³. Często pojawiają się w nich nieregularne żywopłoty wykonane z bambusów lub jujuby, oddzielające poszczególne części ogrodu i przypominające wiejski pejzaż. W ogrodach chińskich niewiele jest efektownie kwitnących bylin. Najczęściej sadzone są piwonie (*Paeonia* sp.) oraz chryzantemy (*Dendranthema* sp.). Popularne są natomiast kwitnące drzewa i krzewy⁶⁴.

4. GŁÓWNE ELEMENTY KOMPOZYCYJNE OGRODÓW CHIŃSKICH

Najważniejszymi elementami ogrodów chińskich są skały (męski element natury) oraz woda (pierwiastek żeński), którym przypisuje się głębokie znaczenie symboliczne⁶⁵. Skały stosowane są w ogrodach chińskich w różnej postaci: od pojedynczych kamieni, przez ułożone w grupy, do miniaturowych kompozycji imitujących urwiska i łańcuchy górskie. Spośród wszystkich elementów przyrody to właśnie góry uważane były zawsze przez Chińczyków za najbardziej fascynujące przejawy sił twórczych natury, a potężne szczyty górskie uznawano za święte miejsca zamieszkiwane przez bogów i duchy⁶⁶. Z tej właśnie przyczyny w ogrodzie chińskim, który zawsze stanowił pomniejszoną wersję naturalnego krajobrazu, miniaturowe góry i pagórki stały się dominującymi elementami kompozycji⁶⁷. Umieszcza się je tu jednak według ściśle ustalonych reguł. Kompozycja musi składać się ze wzgórz o zróżnicowanej wysokości, wśród których łatwo można odróżnić wzgórze najwyższe, zaś szczyty nie mogą znajdować się w jednej linii. Miniaturowe góry i pagórki tworzone są przez usypanie ich z ziemi, łączenie pojedynczych skał i kamieni zaprawą cementową lub przez oba te sposoby. Do ich budowy używa się najczęściej surowych, chropowatych, spękanych i poszarpanych skał, co nadaje górom dziki i majestatyczny charakter⁶⁸.

Wszystkim typom wzniesień w ogrodzie chińskim towarzyszy roślinność. Zbocza gór usypanych wyłącznie z ziemi porośnięte są różnymi gatunkami roślin, zaś powierzchnię surowych gór utworzonych z głazów i kamieni pokrywają porosty i pnącza. W sztucznie wzniesionych górach nie może także zabraknąć strumyków, źródełek i niedużych jezior, gdyż są to elementy często obecne w przyrodzie. Skały i wzniesienia nadają krajobrazowi naturalny wygląd, porządkują przestrzeń, oddzielają od siebie poszczególne zakątki ogrodu, zastępują niektóre jego elementy lub też tworzą ramy bądź tło

⁶⁰ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

⁶¹ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

⁶² A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

⁶³ M. Keswick, *The Chinese Garden*, Frances Lincoln, London 2003.

⁶⁴ M. Charageat, *Sztuka ogrodów...*

⁶⁵ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

⁶⁶ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

⁶⁷ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

⁶⁸ M. Charageat, *Sztuka ogrodów...*

dla ciekawych pejzaży⁶⁹. Na wzgórzach i pagórkach sytuowane są często budowle ogrodowe: altany, pawilony bądź galerie, a w nich nierzadko umieszcza się kolekcje kamieni⁷⁰.

Często spotykanymi w chińskich ogrodach elementami są też osadzone w ziemi, eksponowane pojedynczo, duże głazy o naturalnej formie i interesujących kształtach. Stanowią one swoiste rzeźby ogrodowe umieszczane zazwyczaj na dziedzińcach w pozycji leżącej bądź stojącej, a na ich ścianach można niekiedy podziwiać fragmenty tekstów znanych z literatury pięknej i mitologii, wykute przez wybitnych kaligrafów⁷¹. Najbardziej poszukiwane są głazy o formie naturalnie ukształtowanej w wyniku działalności sił przyrody: spękane, o ciekawej strukturze i fakturze. Wysoko cenione są też monumentalne bloki wapienia wyżłobione przez wodę, kamienie z otworami przechodzącymi na wylot, a także głazy szersze na szczycie, a węższe u dołu, jakby przeczyły prawu grawitacji⁷².

Skatę wykorzystuje się także do imitowania obecności wody w ogrodach. Sztucznie ukształtowane koryta potoków, strumieni, stawów bądź jezior wypełniane są kamieniami, przegrabionym żwirem lub gruboziarnistym piaskiem, aby sprawiały wrażenie cieków bądź zbiorników wodnych. Kamieniami wykłada się też brzegi strumyków i stawów, by nadać im naturalny wygląd, a większe skąty umieszcza w wodzie pomiędzy roślinami⁷³.

Oprócz skąty najważniejszym elementem w ogrodzie chińskim jest woda. Spełnia ona funkcję dekoracyjną, ma też głębokie znaczenie symboliczne. Wprowadzano ją, by kontrastowała ze statyczną naturą kamieni i stwarzała równowagę między różnymi elementami ogrodu, łącząc je w ten sposób w całość. Ponieważ woda umożliwia egzystencję organizmom żywym, uznana została za źródło życia oraz za żeński element natury. Woda występuje w ogrodzie chińskim w postaci jezior, stawów, strumyków, rzek, kaskad i wodospadów. Elementy te wzorowane są na formach naturalnych i często występują w połączeniu z wyspami, skałami oraz roślinami wodnymi⁷⁴.

Zbiorniki wodne zajmują zwykle centralną część ogrodu i mają nieregularny kształt. Forma regularna nie jest stosowana, gdyż nie występuje ona w naturze⁷⁵. W niektórych zabytkowych ogrodach chińskich udział wody był tak duży, że stanowiła ona niemal wyjątkowy element ogrodu i można było po nich pływać łódką. W mniejszych ogrodach często stosowano kilka małych zbiorników wodnych, połączonych ze strumykiem lub niewielką rzeczką⁷⁶.

Elementy wodne w ogrodzie chińskim zawsze występują w kompozycji z budowlami ogrodowymi: pawilony budowane są na wodzie, a zatoczki kończące staw sięgają aż do ścian domu (Il. 1). Zbiorniki wodne projektowane są tak, żeby w ciekawy sposób załamywały światło i działały jak ogromnych rozmiarów lustro. Za dnia odbijają się w nich otaczające budynki, drzewa, niebo, słońce i chmury, w nocy zaś – księżyc i gwiazdy. Powierzchnię stawów ozdabiają rośliny wodne, wśród których naczelne

⁶⁹ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

⁷⁰ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

⁷¹ A.I. Wójcik, *Ogrody chińskie...*

⁷² J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

⁷³ J. Zieliński, *Historia ogrodów...*

⁷⁴ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

⁷⁵ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

⁷⁶ J. Nowak, *Ogrody chińskie...*

miejsce zajmuje lotos (*Nelumbo nucifera*), będący symbolem czystości, duchowego oświecenia i żywotności. Rośliny nie mogą jednak pokrywać całej powierzchni stawu, aby możliwe było odbijanie się w jego tafli elementów otoczenia⁷⁷.

W ogrodach chińskich stosowana jest także woda płynąca. Swobodnie płynąca w strumieniach i rzekach jest symbolem wolności oraz wnosi do ogrodu ruch i dźwięk. Chińczycy zawsze wysoce cenili szum wody spadającej z wodospadów i kaskad⁷⁸. Cieki wodne projektuje się w taki sposób, aby nie można było dostrzec ich początku ani końca. Miejsca te przykrywa się głazami, ukrywa pod budynkami bądź zastania bujnie rosnącą roślinnością. Tak zaaranżowany strumień, wodospad lub rzeka wyobraża nieskończoność i zmienność natury, a także przypomina o przemijaniu⁷⁹.

W ogrodach chińskich ważną rolę odgrywają też różnorodne elementy architektoniczne. Znaczący jest w nich udział pawilonów, altan, galerii, mostów, bram *paj-lu* – budowanych dla zaakcentowania ładnego widoku lub ważnego miejsca w ogrodzie. Drogi są kręte i wąskie, zaś ich zadaniem jest oprowadzenie gościa po najpiękniejszych zakątkach ogrodu. Całość założenia oddzielona jest od świata zewnętrznego wysokimi murami okalającymi je ze wszystkich stron, by zapewnić użytkownikom ogrodu ciszę oraz spokojne miejsce do kontemplacji i odpoczynku. Do ogrodu prowadzą bramy w postaci okrągłego lub ośmiokątnego otworu w murze (Il. 2). Wszystkie elementy harmonijnie ze sobą współistnieją i tworzą kompozycyjną całość, co zauważyć można w zachowanych do dziś historycznych ogrodach chińskich, których wspaniałymi przykładami są ogrody cesarskie oraz znajdujące się w mieście Suzhou prywatne ogrody artystów i uczonych⁸⁰.

5. PODSUMOWANIE

Ogrody chińskie od początku swego istnienia urządzone były według odmiennych zasad niż ogrody europejskie. O ich kompozycji decydowały nie względy estetyczne, lecz reguły trzech systemów filozoficzno-religijnych: taoizmu, konfucjanizmu i buddyzmu, oraz symboliczne znaczenie poszczególnych elementów. Uważano, że człowiek tylko w kontakcie z przyrodą może odnaleźć spokój ducha i szczęście. Odpowiednio zaaranżowana przestrzeń ogrodu wywoływać miała u użytkowników ściśle określone emocje, zapewniać miejsce wytchnienia od codziennych problemów oraz warunki do odzyskania spokoju i równowagi emocjonalnej, a także kontemplacji natury w ciszy i samotności oraz medytacji.

Klasyczne ogrody chińskie podkreślają podziw i szacunek dla natury. Zawsze miały charakter ogrodów krajobrazowych i stanowiły pomniejszone odwzorowanie naturalnych widoków. Za ich najważniejsze komponenty uważane są skały i woda, często obecne także we współczesnych ogrodach europejskich w postaci ogrodów skalnych i wodnych. Ogromna rola, jaką przypisuje się tym elementom, wynika z ich ważnego symbolicznego znaczenia, a ich udział w kompozycjach ogrodowych jest zdecydowanie większy niż roślin.

⁷⁷ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

⁷⁸ *Ibidem.*

⁷⁹ L. Majdecki, *Historia ogrodów...*

⁸⁰ A. Pawlak, *Ogrody chińskie...*

Obecne w chińskiej sztuce ogrodowej traktowanie człowieka jako części natury oraz szacunek i respekt dla naturalnego krajobrazu, który starano się odwzorować w ogrodach, odnaleźć można także we współczesnym podejściu do kreowania ogrodów jako przestrzeni przyjaznej człowiekowi, wpływającej korzystnie na jego zdrowie i stan ducha oraz w komponowaniu ogrodów inspirowanych naturalnym krajobrazem.

